

DIN TERMINOLOGIA CROMATICĂ: **VERDE ÎN LIMBA ROMÂNĂ**

de

Silvia PITIRICIU

În istoria culturii și a civilizației, culorile au fascinat prin prezența lor în natură, în tehnică și în artă. Denumirile cromatice sunt legate de realitatea concretă, prin vegetale, metale și minerale, produse animale ori fabricate, materii colorante naturale și artificiale. Definițiile termenilor cromatici includ reprezentarea unui obiect concret, a cărui caracteristică este culoarea respectivă. De aceea aspectul referențial este foarte important în descrierea numelor de culori. El este și cel care facilitează învățarea termenilor cromatici.

1. Definiție

Dificultatea definirii termenilor cromatici își are cauza în fenomenul luminii. Culoarea este un fenomen și un efect psihologic. În definiții regăsim cel puțin două criterii: al științei și al artei. Lingvistica ține seama de cele două criterii, dar operează pe baza celui de-al treilea, uzul general. După cum *alb* este culoarea laptelui, *verde* este culoarea ierbii, a vegetației cu clorofilă, a unor materii minerale, prin a căror prelucrare se fabrică unii pigmenți. În termeni științifici, *verde* este o culoare a spectrului solar, situată între *galben* și *albastru*, cu o lungime de undă de circa 540-490 milimicroni (DA:195). În cromatică este o culoare secundară obținută din amestecul de *galben* și *albastru*; se poate asocia cu o culoare primară: *galben-verde*, *albastru-verde*. Tonurile de *verde* sunt diferite: deschis, închis, intens, profund, șters, luminos, cald, rece, artificial, natural.

2. Etimologie

Termenul *verde* este moștenit din lat. *vir(i)idis, -e* (REW: 9368, MDA: 1234, DEX: 1156, DEXI: 2160). Etimonul latin este prezent în aria romanică: cf. it., sp., port. *verde*, prov., fr., cat. *vert*, precum și în dialectele sud-dunărene: ar. *vearde*, megl. *verdi*, istr. *verde* (DER: 832). Din familia lui *viridis* s-a păstrat în română *viridia* „verdeață”, care a devenit ulterior

varză. (Regionalismul *curechi* întâlnit în Transilvania și în Moldova provine din lat. **coliculus* > lat. clas. *cauliculus*, diminutiv al lui *caulis* > fr. *chou* „varză”, cf. Sala:16).

3. Formarea cuvintelor

3.1. Derivarea este bine reprezentată prin sufixare, mai puțin prin prefixare. *Verde* este bază de derivare pentru substantive, adjective, verbe, mai ales forme populare și regionale, unele învechite și rare. Prin sufixare s-au format substantive comune: *verdeață*, termen polisemantic cu sensuri proprii: „însușirea de a fi de culoare verde”, „culoare a vegetației cu clorofilă”, „mulțime de plante, de frunze, de ramuri verzi”, „frunze de pătrunjel, de mărar și leuștean, folosite în alimentație”, la pl. „zarzavaturi”, și figurate: fig. „prospețime”, „vigoare”; pop. *verziciune*, *verzitură* „fruct verde”, „legumă verde”; reg. *verzanie*, *verdoaică/vârdoaică* „ciocănițoare verde”, *verduliță* „frunză verde”, *verdete* „lemn verde”, *verzișoară* „varietate de struguri cu boabele de culoare verde-deschis”, *verduncă* „varietate de struguri cu boabele de culoare verzuie”, *verzeală* „zeamă de culoare verzuie”, *verzioară* „bancnotă de culoare verde”; înv. *verzeală* „verdeață”, *verdură* „tapiserie care reprezintă un peisaj cu multă verdeață”; rar *verzime*, *verziș* „verdeață”; adjective: *verzui*, *-ie* „care bate în verde”, „de culoare verde-deschis”, *verzuliu*, *-ie* „verzui, -ie”, *verzișor*, *-oară* „cam verde”, *vernil* „verde-deschis”; pop. *verziu*, *-ie* „verzui, -ie”; reg. *verdoi*, *-oaie* (despre fructe, semințe) „verde”, *verduros*, *-oasă* „care este acoperit cu verdeață”, *verzos*, *-oasă*, *verdunc*, *-ă*, *verdoi*, *-oaie* „verzui, -ie”; înv. *verzindă* „verzuie”; rar *verzuriu*, *-ie* „verzui, -ie”; verbe: *înverzi* „a deveni verde” (derivat parasintetic), pop. *verzui* „a avea culoare verde”. Comportamentul derivativ al termenului *verde* permite unele observații. Majoritatea derivatelor includ în sfera semantică a definiției însușirea prin termenul cromatic: *verzitură* „legumă verde”, *verzeală* „zeamă verde”, *verdete* „lemn verde”, *verdeață* „mulțime de plante, frunze, ramuri verzi”. În definițiile altor derivate, caracteristica cromatică este inclusă în semantica substantivului de referință: *verdete* „bătă scurtă și groasă”, „larva albiliței”, *verdică* „soi de struguri”, *verdoi* „florinte”, *verziniște* „suprafață de teren agricol”, *verzișor* „boiștean”, *verzoasă* „mușcata-dracului”, *verzuncă* „sticlete”. Se observă ușor sinonimia lexicală: *verziciune* = *verzitură*, *verzișoară* = *verzică*, *verzime* = *verziș*, *verzuliu* = *verzuriu* = *verziu* = *verzos*, *verdoi* = *verdunc*. Baza *verde* se combină cu aproape 30 de sufixe, dând naștere multor forme regionale cu variante: *vârdare* însumează 8 variante (*vardarie*, *vărdarie*, *vârdarie*, *vârvare*, *verare*, *verdalie*, *virdarie*, *vurdarie*), *verdete* cu două variante (*verdet*, *verdeț*), *verziciune*, la fel (*verzăciune*, *verzeciune*). Creativitatea limbii române este vizibilă în formații precum: verbul *verzui*, cf. *înverzi*; adevtivul gerunzial *verzindă*. Caracteristicile termenului cromatic prevalează în formații create prin

analogie: *verzuliță*, cf. *frunzuliță*, *verduros* „acoperit cu verdeață”, cf. *păduros*, *verziniște* „suprafață de teren agricol”, cf. *aluniște*, *porumbiște*. Onomastica creată în jurul termenului *verde* este bine reprezentată la nivelul antroponimiei: *Verdeș*, *Verdeșel*, *Verdeț*, *Verdeți*, *Verdeață*, *Verduncă*, *Verdescu*, *Verzeală*, *Verziu* (cf. Constantinescu, 1963: 404).

3.2. Compunerea este la fel de bine reprezentată. *Verde* și unele derivate ale sale intră în combinații cu alți termeni cromatici. De ex.: *alb-verde*, *alb-verzui*, *gri-verzui*, *verde-gălbui*, *verzui-marونی*, *verde-albăstrui*. În sfera cromatică este marcată tenta: *verde-aprins*, *verde-stins*, *verde-întunecat*, *verde-deschis*, *verde-închis*. Nuanța este indicată prin al doilea termen: *verde-dolar*, *verde-caprițoi*, *verde-azzuro*, *verde-cosmic*, *verde-antic* „matostat”. Compusul *burtă-verde* are istoria lui: inițial însemna „negustor încins cu un brâu verde sau care purta un șorț verde”, apoi a căpătat un sens depreciativ „burghez”. Multe compuse includ o determinare cu referire la materie: a) elemente chimice: *verde-de-cupru* sau *carbonat-de-cupru*, pop. *verdeață-de-cocleală*, *verde-de-mangan*, *verde-de-titan*, *verde-de-cobalt* sau *oxid de cobalt*, *verde-de-crom*, *verde-de-cadmium* sau *oxid de crom*, *verde-de-zinc*; b) alte elemente din natură: *verde-de-crin*, *verde-de-munte*, *verde-de-mirt*, *verde-de-piatră*, *verde-de-sare*, *verde-de-sevă*, *verde-de-ulei*, *verde-de-var*; termeni toponimici: *verde-de-Braunschweig*, *verde-de-Bremen*, *verde-de-China*, *verde-de-Grecia*, *verde-de-Kassel*, *verde-de-Montpelier*, *verde-de-Neuwied*, *verde-de-Paris*, *verde-de-Prusia*, *verde-de-Rouen*, *verde-de-Schweinfurth*, *verde-de-Spania*, *verde-de-Suedia*, *verde-de-Verona*, *verde-de-Viena*. În onomastica românească sunt cunoscute compuse ca: *Baia Verde*, *Balta Verde*, *Capul Verde*, *Dealul Verde*, *Fântâna Verde*, *Lacul Verde*, *Movila Verde*, *Poiana Verde*, *Valea Verde*, *Vârful Verde*, *Verdea-de-Sus*, *Verdea-de-Jos*.

4. Frazologie

Vechimea termenului cromatic și semantica lui au favorizat apariția a numeroase expresii: *a ieși la iarbă verde* „a ieși în mijlocul naturii”, *a avea inimă verde* „a fi viteaz”, „a fi vesel”, *a spune verde* „a vorbi deschis, pe față”, *a visa codri verzi* „a dori lucruri imposibil de realizat”, *a vedea stele verzi* „a resimți violența unei loviuri neașteptate”, *a se închina ca la un codru verde* „a se închina cu venerație”, *a ajunge la creanga verde* „a reuși în acțiunile întreprinse”, „a avea noroc”, *de verde și-a mâncat rodul* „de tânăr și-a irosit averea”, *a fi verde* „a fi potent”, *de când era cu buricul verde* „de când era copil mic”, *de când cu moșii verzi* „de foarte multă vreme”, *cu iarba cea uscată arde și cea verde* sau *pe lângă lemnul uscat, arde și cel verde* „pe lângă cei vinovați, plătesc și cei nevinovați”, *a i se face verde înaintea ochilor* „a se face verde înaintea ochilor”, *a i se face rău de mânie*, *a visa codri verzi* „a dori lucruri imposibil de realizat”. Termenul *verde* intră și în câțva locuțiuni substantivale: *cai verzi pe pereți*

sau *câte verzi și uscate* „nimicuri, fleacuri”, locuțiunea adjectivală *de verde* „desen în formă de frunză, la cărțile de joc”, dar și „persoane cu ochi verzi și păr negru” în limbajul ghicitului în cărți, locuțiuni verbale: *a da (undă) verde*, *a avea verde* „a avea acces”, „a i se permite”, locuțiunea adverbială *în verde* „a se îmbrăca în haine de culoare verde”.

O resursă exploatată destul de mult în momentul de față este ecologia lingvistică. Termenul cromatic atrage atenția asupra aspectului ecologic, a respectului față de natură, a necesității de curățenie, de sănătate, vizibile în sintagme precum: *Brașovul Verde* (www.brasovulverde.ro), *Cabana Pădurea Verde* (www.padurea-verde.ro), *Capitala Verde* (www.capitalaverde.ro), campania *Cod verde*, *Colț verde* (www.colțverde.ro), *Club Harta verde* (www.hartaverde-bucuresti.ro), *Gala Verde* (campanie de strângere de fonduri pentru proiecte de mediu din România (www.maimultverde.ro), *Generația Verde Europeană* (www.generatiaverde.ro), *Ghidul de Finanțare Casa Verde* (www.mmeiu.ro/casa_verde.htm), *Guerilla Verde* (prima caravană educațională de filme cu mesaj ecologic (www.guerillaverde.ro), *Partidul Verde European* (www.partidulverde.ro), *Pensiunea Verde Crud* (www.verde-crud.ro), *Verde 2000* (Festivalul de peisaj urban de la Timișoara), *Umbrela Verde* (www.umbrelaverde.ro), *Târgul Verde* (www.targulverde.ro), *Votul Verde* (www.votulverde.ro), *Verde Café* (cafenea ecologică).

5. Alți termeni legați de noțiunea *verde* sunt cei referențiali. Ei exprimă însușiri ale unor elemente din regnul vegetal și animal. Sunt derivate în limba română adjective precum: *broticiu, -ie* „verde ca brotacul”, *fisticuiu, -ie* „verde-gălbui, de culoarea fisticului”, *măsliniu, -ie* „galben-verzui bățând spre verde”, „de culoarea măslinii”, *stejăriu, -ie* „de culoare verzuie, ca frunza stejarului”; pop. *prăzuliu, -ie*, reg. *prăzăriu, -ie* „verde-gălbui, ca prazul”; *curechiu, -ie* „verde-închis, ca varza”; înv. *ceadiriu, -ie* / *ceadâriu, -ie* / *cederiu, -ie* / *cedriu, -ie* „verde ca paiul grâului” < tc. *cadıryr yeşil*, cf. și *ceadâr* „cort militar”. Sunt împrumuturi: *lagiverde* / înv. *legiver* „verde-măsliniu” < tc. *lagiverd*; *oliv* „de culoare galben-verzui” < fr. *olive*, *virescență* „înverzire anormală a părților colorate ale florilor, în special a petalelor” < fr. *virescence* < lat. *virescens* „care înverește”, *virescent, -ă* (despre un organ vegetal) „atins de virescență”, *sempervirescent, -ă* / *sempervirent, -ă* (*semper* „întotdeauna”, *virescens* „care înverește”), dar și *clorofilă* „pigment verde din plante cu rol important în fotosinteză” < fr. *chlorophyle*, cf. gr. *khloros* „galben-verzui”, gr. *opse* „târziu”.

6. Simbolistica termenului cromatic *verde* este bine cunoscută. Semn al regnului vegetal, *verde* reprezintă natura, primăvara, viața, tinerețea (*a avea inimă verde*), speranța (*a visa codri verzi*), norocul (*a ajunge la creanga verde*), longevitatea, potența (*a fi verde*), sentimentul înfrățirii cu natura (textele multor cântece românești încep cu sintagma *frunză verde*). În credința populară, ramura verde de salcie sfințită, de răchită, măr,

corcoduș ori de liliac înflorit este așezată la icoană, în semn de sănătate și de sărbătoare în toate zonele țării, cu prilejul Sfințelor sărbători (de Sf. Gheorghe, Florii, Paște, Armindenii, Înălțare). Bradul, copacul, codrul sunt simboluri cu rădăcini adânci în mitologia românească. Ca simbol al vieții, *verde* se asociază și cu apa. Apele primordiale erau verzi. (Adjectivul *vernii* este un compus din *vert* + *Nil*). Pe lângă toate valorile pozitive, *verde* are și o conotație negativă. Din timpuri imemorabile se asociază cu ochiul diavolului și puterea asupra celui pe care îl vede (cf. și *verzoasă* „mușcata-dracului”). Pe costumul popular românesc, *verde* este o culoare prezentă în mai mică măsură, din cauza forței oculte pe care o are asupra celui care o vede. Semnificația proverbului *Ochii verzi niciodată să nu-i crezi* este legată de atitudinea de înșelătorie sub masca frumuseții.

Verdele este culoarea situată în mijlocul spectrului solar, între culorile calde și cele reci. În sistemul chakrelor, reprezintă chakra a patra, a inimii. Poziția sa confirmă rolul de a crea echilibru și armonie, relaxare. În cromoterapie, *verdele* este calmant, relaxant, echilibrant al metabolismului, cu efect odihnitor asupra ochiului. *Verde* este și culoarea generozității, a abundenței împrumutate de la natură. În uzajul social, *verde* se asociază cu permisiunea, accesul la ceva (*a traversa pe verde, cod verde*), orientarea politică (*verzii europeni*).

Cromatică furnizează numeroși termeni moșteniți, împrumutați, calchiați ori formați în limba română. Cunoașterea lor este necesară pentru a putea studia evoluția semantică și/sau de formă, ocurențele în diferite contexte, frecvența și, în ultimă instanță, simbolistica. Prezența culorilor în onomastica românească, dar și în frazeologie nu este întâmplătoare. În sistemul derivativ al limbii române, asocierea lui *verde* cu aproape 30 de sufixe, mai ales în registrul popular și regional este o dovadă a capacității derivative mari pe care o are româna. Dacă multe compuse cu termeni cromatici sunt calcuri după franceză, engleză, derivatele, expresiile și locuțiunile vizibile în lexic și în frazeologie sunt create în limba română. *Verde* confirmă acest lucru.

Sensul figurat al termenului *verde*, denumirile create prin analogie sunt dovezi ale expresivității limbii române. În limbajul comercial se observă că, pentru a sugera transparența, nevoia de a trăi în armonie cu societatea și cu natura, multe firme, organizații au în titulatură termenul *verde*.

Înfrățirea cu codrul este o expresie a sufletului țaranului român. *Verde* este simbolul echilibrului, al speranței, după cum și firea poporului român este stăpânită de echilibru și optimism.

BIBLIOGRAFIE. SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Bidu-Vrănceanu, Angela, *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice și aplicații practice*, București, Editura Universității din București, 2008.

- Bidu-Vrănceanu, Angela, *Systématique des noms de couleurs. Recherche de méthode en sémantique structurale*, București, Editura Academiei Române, 1976.
- Constantinescu, N. A., *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei Române, 1963.
- DA = Mircea Popescu (coord.), *Dicționar de artă A-M*, București, Editura Meridiane, 1995.
- DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I.O., 2002.
- DEX = Academia Română, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- DEXI = Eugenia Dima (coord.), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Editura ARC, Editura GUNIVAS, 2007.
- EW = Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, K. Winter, 1905.
- Gheorghiu, Domnica, *În legătură cu terminologia culorilor din limba română*, în LR, 1968, nr.1, p. 39-49.
- Grosman, M., *Colori e lessico. Studi sulla struttura semantica degli aggettivi di colore in catalano, castigliano, italiano, romeno, latino et ungherese*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1998.
- Ionescu, Cristian, *Dicționar de onomastică*, București, Editura Elion, 2008.
- MDA = Academia Română, *Micul dicționar academic*, București, Editura Univers Enciclopedic, vol. I A-C, 2001, vol. II D-H, 2002, vol. III I-Pr, 2003, vol. IV Pr-Z, 2003.
- REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Dritte Auflage, 1935.
- Sala, Marius, *Istoria cuvintelor VII. Cromatica limbii române*, în „Saeculum”, 2006, nr. 3, p. 16.
- Toma, Ion, *Toponimia Olteniei*, Craiova, Universitatea din Craiova, 1988.
- Tomescu, Domnița, *Numele de persoană la români. Perspectivă istorică*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
- Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Române, 1985.

SURSE

- (www.brasovulverde.ro); (www.padurea-verde.ro); (www.capitalaverde.ro);
 (www.coltverde.ro); (www.hartaverde-bucuresti.ro); (www.maimultverde.ro);
 (www.generatiaverde.ro); (www.mmeiu.ro/casa_verde.htm); (www.guerillaverde.ro);
 (www.partidulverde.ro); (www.www.verde-crud.ro); (www.umbrelaverde.ro);
 (www.targulverde.ro); (www.votulverde.ro).

TERMINOLOGIE CHROMATIQUE: LE MOT VERDE DANS LA LANGUE ROUMAINE (Résumé)

La terminologie chromatique este bien représentée dans le lexique du roumain actuel. *Vert* se combine avec plus de 30 suffixes, les mots qui en résultent appartiennent à tous les registres de la langue roumaine. Le mot vert se retrouve dans plusieurs expressions familières.